

Afb. 1 De Mediterrane monniksrob, *Monachus monachus*, met donkergekleurd jong. Tekening: Martin Camm (ontleend aan Zeezoogdieren; Thieme)

Sombere toekomst voor Mediterrane Monniksrob

Peter Reijnders*

INLEIDING

Uitgaande van de laatste tellingen is het voortbestaan van de monniksrob in de Middellandse Zee zeer twijfelachtig. Alvorens in te gaan op de oorzaken van de achteruitgang wil ik eerst historie en

biologie van deze bijzondere soort beschrijven waardoor blijkt dat bovenstaande pessimistische titel terecht gekozen is.

De monniksrob behoort tot de familie van de Phocidae, de 'echte' zeehonden, en we kennen drie soorten: de Caraïbische monniksrob, *Monachus tropicalis* (Gray, 1850), de Hawaïaanse monniksrob, *Monachus schauinslandi* (Matschie, 1905) en de Mediterrane monniksrob, *Monachus monachus* Hermann, 1779

* Rijkstinstituut voor Natuurbeheer, Postbus 59, 1790 AB Den Burg-Texel. Dit artikel is eerder, maar in verkorte vorm gepubliceerd in Panda, het maandblad van het Wereld Natuurfonds Nederland (jrg. 1986 (2): 23-24).

HISTORIE

De Caraïbische monniksrob werd het eerst beschreven door Columbus toen hij de kust van Santo Domingo naderde. Ironisch genoeg komen van hem ook de eerste berichten over het doden van deze dieren en het afslachten van die soort ging door totdat de laatste kolonie van circa 200 dieren in 1911 door vissers werd uitgemoord. Voor het laatst zijn er in 1949 nog twee exemplaren gezien op Cuba en de Caraïbische monniksrob wordt nu als uitgestorven beschouwd.

De kennismaking van de Hawaiïaanse monniksrob met mensen is evenmin een voorbeeld van vreedzame samenleving. De zeer sterke achteruitgang van deze soort loopt parallel met de invasie van de mens in de Hawaiïaanse archipel. De enige plekken waar nog grotere aantallen van deze soort voorkomen zijn de eilanden die het verst verwijderd zijn van het druk bevolkte Honolulu. Ondanks het feit dat de soort in 1909 een beschermde status kreeg zijn er nu nog slechts een duizendtal dieren over en hun voortbestaan is allerminst gegarandeerd. Verheugend is overigens dat er nu door de Amerikaanse regering een groots opgezette reddingscampagne is gestart. Daarbij tracht men door grondig onderzoek van de huidige restpopulatie een beter afgestemd beheer te kunnen voeren en verder door stringente beschermingsmaatregelen deze soort voor uitsterven te behoeden.

De geschiedenis van de *Mediterrane monniksrob* is vrij goed bekend. De oudste primitieve tekeningen – van ver voor het begin van onze jaartelling – zijn gevonden in de Pyreneeën. In oude mythen wordt de monniksrob beschouwd als de beschermer van Poseidon en ook in de Odyssee komt hij voor. De Romeinse keizer Octavius Augustus hield monniksrobben in gevangenschap en er werden shows gehouden in het Colosseum. Helaas is de verdere berichtgeving over het voorkomen van de monniksrob in de Middellandse Zee een triest relaas: in Frankrijk is hij sinds 1935, op Corsica de laatste 10 jaar en in Syrië en Libanon sinds 30 jaar niet meer gezien. Het verdere verhaal handelt alleen nog over de

Mediterrane monniksrob; misschien dat er later nog eens een beschrijving van het lot van de Hawaiïaanse soort kan volgen.

BIOLOGIE

Er is maar weinig bekend over de biologie van de monniksrob en de beschikbare informatie is gebaseerd op gegevens van een klein aantal dieren. Het zijn grote zeehonden; de mannetjes worden gemiddeld 240 cm lang, de wijfjes 260 cm en het gewicht van een volwassen dier ligt tussen de 260 en 400 kg.

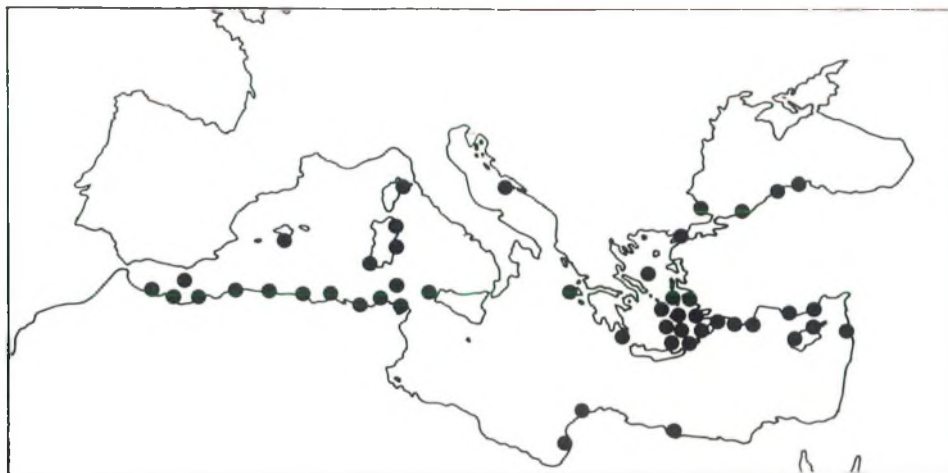
De jongen worden tussen mei en november geboren, de meesten in september. Ze hebben een donkere, wollige vacht en wegen circa 20 kg. Na een zoogperiode van zes weken (er zijn ook observaties van 4 maanden) vindt de paartijd plaats. De zwangerschap duurt elf maanden. Een volwassen monniksrob is aan de rugzijde bruin tot zwart gekleurd en de buikzijde is meestal lichter, wit tot zandkleurig.

Ze eten voornamelijk vis, maar ook inktvissen en kreeften staan op hun menu. Zoals voor alle zeehonden geldt, eet ook deze soort wat er plaatselijk het meeste voorkomt.

Het is niet bekend hoe oud monniksrobben worden. Verder is opvallend dat de vrouwtjes vier tepels hebben in plaats van twee zoals bij andere zeehonden.

VERSPREIDING

De monniksrob kwam voor in twee soorten biotopen: kleine eilanden en rotsachtige kusten van het vasteland. Ze waren verspreid over het gehele Middellandse Zeegebied en tevens in de Zee van Marmara en de Zwarte Zee. Verder kwamen ze voor aan de Atlantische kust van Noord Afrika – met als zuidelijkste grens 20° Noorderbreedte – rond Madeira, de Canarische Eilanden, de Azoren en de Kaap Verdische Eilanden (zie verspreidingskaart). Monniksrobben lijken plaatstrouw te zijn, maar exacte gegevens daarover ontbreken. Hun huidige verspreidingsgebied is veel kleiner geworden en in feite kun je de huidige populatie in drie geografische groepen verdelen:

Afb. 2 Verspreiding van *Monachus monachus* in de Middellandse Zee, 1970-1977

- de Atlantische Oceaan: voor de kust van Mauritanie en het vroegere Spaans Sahara,
- de westelijke Middellandse Zee: Marokko, Chafarinas eilanden Algerije, Tunesië en
- het oostelijke Middellandse Zeegebied: de Aegeïsche Zee, Zee van Marmara, de Zwarte Zee en de zuidkust van Turkije.

Deze laatste groep is qua aantallen de belangrijkste en lijkt dan ook een sleutelrol te vervullen bij het voortbestaan van deze soort in de Middellandse Zee.

AANTALSVERLOOP

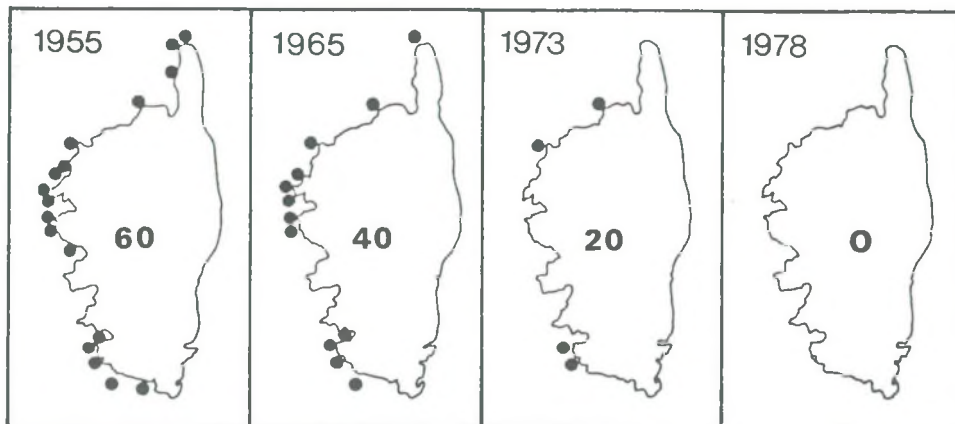
Betrouwbare cijfers over aantallen monniksrobben zijn nauwelijks te geven. In elk geval kan worden geconcludeerd dat de huidige aantallen slechts een fractie zijn van het aantal dat vroeger voorkwam. In de literatuur wordt nogal eens beweerd dat de populatie met 90 procent zou zijn afgenomen, maar daarvoor worden geen argumenten aangedragen. Voor een beperkt aantal gebieden zijn over het aantalsverloop in de laatste decennia iets meer cijfers bekend en deze zijn

illustratief voor de algehele achteruitgang.

	1970	1984
Corsica	60	0
Madeira	50	6
Noordelijke Sporaden	40	10
Gavdhos	30	0
Middellandse Zee (totaal)	1000	500

Schattingen van aantallen monniksrobben; bronnen: Harwood e.a. (1984), Ronals & Duguy (1979 en 1984).

Er zijn geen concrete gegevens waarmee men kan bewijzen dat de populatie monniksrobben nog steeds vermindert. Alarmerend echter is m.i. toch zeker het feit dat tijdens zeer uitgebreide vaartochten, uitgevoerd in 1984 in een aantal gebieden in Griekenland, er slechts 1 jong is gezien op een aantal van meer dan 250 dieren (Verriopoulos, pers. comm.). Zelfs als je rekening houdt met het feit dat er geen jongen zijn gezien doordat die in grotten verbleven die niet werden onderzocht, dan nog blijft het geboortecijfer veel te laag. Bij een dergelijke groep zeehonden zou-

Afb. 3 Verblijfplaatsen en aantallen van monniksrobben op Corsica in de loop van de periode tussen 1955 en 1978. Naar Ronald & Duguy.

den ongeveer 60 jongen moeten worden geboren en het is duidelijk dat een dergelijke populatie, zelfs zonder extra sterfte door doden of verdrinking in netten, zeer snel in aantal zal afnemen.

OORZAKEN

In de literatuur wordt een aantal factoren opgesomd die mogelijk een verklaring voor de achteruitgang der monniksrobben kunnen geven: direct of per ongeluk doden door mensen, verstoring, verlies van leefomgeving, vervuiling, verminderd voedselaanbod. De invloed van elk van die factoren wisselt van gebied tot gebied en het is daarom zo moeilijk een algemeen beeld te geven. Bij de analyse van dit complexe probleem lijkt zich het beeld af te tekenen dat er in feite maar één primaire faktor is en de rest daarvan afgeleid is. Die primaire faktor is de vervolging van de monniksrob door de mens. Een massale systematische jacht op monniksrobben is zeker in de 20e eeuw niet uitgevoerd. Toch wordt het verdwijnen van de monniksrob uit de wateren van Corsica uitsluitend aan het doden van dieren door vissers toegeschreven. Dit gestage, op kleine schaal uitgevoerde doden van monniksrobben kon vrij ge-

makkelijk geschieden omdat deze dieren van nature vrij tam zijn en daarom makkelijk te doden zoals uit jachtverhalen blijkt. De gedachte van de vissers dat monniksrobben concurrenten voor ze zijn, is sinds de zestiger jaren nog versterkt door het steeds vaker opereren van relatief grote vissersschepen die o. a. uit Italië in Griekenland kwamen vissen. De traditionele visserij met een klein bootje en één of twee mannen werd inderdaad concurrentie aangedaan, niet alleen door de grotere netten waarmee werd gewerkt maar ook de visserijtechniek met dynamiet is uitermate grof; hierbij wordt veel jonge vis vernietigd. Stel dat als er in een gebied 100 vissen voorkomen waarvan er 98 worden weggevangen door trawlers, dan blijven er slechts twee over voor de visserman en de zeehonden. Er is weinig sociologische kennis voor nodig om te zien dat de visserman de zeehond als concurrent en zondebok beschouwt, vooral omdat hij zich ten opzichte van de trawlers toch machteloos voelt.

Door de voortdurende jacht op de zeehond veranderden deze aanvankelijk tamme dieren in een mensenschuwe soort met als consequentie dat ze zich terugtrokken van de open zandstranden naar de klifkusten waar ze grotbewoners werden.

Door bejaging kreeg je een hogere sterfte en daar kwam nu nog bij dat de dieren gedwongen zijn minder geschikte biotopen op te zoeken en vooral het gebruik van grotten om jongen te werpen zorgt voor extra sterfte (zoals ook bij grijze zeehonden is gevonden). Een complex van kleine factoren zoals bij het verstrooien van kolonies door het gedwongen migreren, ruimtegebrek voor grotere familiegroepen en geregelde verstoring ten gevolge van toenemende recreatie leidt tot ontwrichting van normale geboorteprocessen. Deze combinatie van verminderde geboorte en verhoogde sterfte heeft er blijkbaar toe geleid dat de kolonies monniksrobben steeds kleiner werden, daardoor werd de kans op het vinden van een geschikte partner ook geringer en uiteindelijk zal dit het begin van een neerwaartse spiraal zijn die voert tot het einde van de populatie in deze eeuw.

In hoeverre watervervuiling en een misschien verminderd voedselaanbod hierbij ook nog een rol spelen is niet exact aan te geven. Via een Grieks oceanografisch en visserij-onderzoeksinstituut heb ik cijfers gezien over aantallen van verschillende vissoorten en gehalten van chloor-koolwaterstoffen en metalen die daarin zijn gevonden. Op grond daarvan kan zeker niet worden geconcludeerd dat deze twee factoren een rol van betekenis spelen.

WAT NU?

Officieel is de monniksrob overal in de Middellandse Zee beschermd door de nationale wetgeving, maar ook in dat gebied geldt de stelregel dat er een groot verschil bestaat tussen het uitvoerdigen en het uitvoeren van maatregelen.

Internationale natuurbeschermingsorganisaties hebben zich in het verleden zeker om de monniksrob bekommerd. Dat bestond vooral uit het financieren van onderzoeksprojecten. Daarbij was het hoofddoel informatie te krijgen over de status van de verschillende kolonies om op grond daarvan voorstellen te formuleren voor een beter afgestemd beheer. In enkele speciale gevallen is er duidelijk sprake van een succesvolle opvolging

van een onderzoeksproject zoals de sterk verbeterde houding van de plaatselijke vissers van Alonissos (noordelijke Sporaden in Griekenland) ten opzichte van de monniksrobben aldaar. Door het geven van compensatie – voor de (al dan niet vermeende) schade aan hun netten worden er geen monniksrobben meer gedood.

In het algemeen is echter het rendement van de onderzoeksprojecten zeer gering geweest. Een van de grootste problemen is mijns inziens de uitkomst van het onderzoek te vertalen in praktische, te realiseren beheersmaatregelen. Het is klaarblijkelijk niet gelukt, noch de centrale overheid, noch de plaatselijke bevolking te overtuigen van de noodzaak van concrete bescherming. En zolang dit idee alleen van buitenaf wordt aangedragen zal het lange tijd duren voordat er daadwerkelijk iets gebeurt. Om dit proces in EEG-verband te versnellen heeft de Europese Commissie (het 'dagelijks bestuur' van de EEG), mede door het aannemen van een resolutie door het Europese Parlement, nu een drie-jarig actieprogramma ontworpen dat in augustus dit jaar van start moet gaan. De onderdelen van dat programma zijn: kartering van geschikte verblijfsgebieden voor monniksrobben om die gebieden een wettelijke status als natuurreservaat te geven; het ontwerpen en uitvoeren van een uitgebreide voorlichtingscampagne speciaal gericht op vissers maar tevens ook voor het algemene publiek; het bestuderen van de mogelijkheid een zeehonden-centrum op te richten om daarmee zowel het voortbestaan van de soort te garanderen als wel door het uitzetten van de geboren jongen de nog bestaande kolonies te versterken; een samenwerkingsproject met het Griekse Ministerie voor Milieuzaken waarbij een integraal beheersplan voor de noordelijke Sporaden wordt gemaakt. Aan de diverse onderdelen van het programma wordt door meerdere instanties gewerkt; het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Brussel, de Helleense Sociëteit voor de Bescherming van de Natuur te Athene, de Universiteit van Athene (afdeling Zoölogie), het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, de Sea Mammal Research Unit uit Cambridge en het Nationaal

Park van Port Cros.

Verder zijn er plannen om een internationale conferentie te organiseren waar regeringsvertegenwoordigers, onderzoekers en particuliere natuurbeschermingsorganisaties worden uitgenodigd. Men zou daar tot overeenstemming moeten komen om de bescherming van de monniksrob daadwerkelijk ter hand te nemen. Het nu binnenkort te starten programma van de Europese Commissie is een eerste aanzet daartoe. Het is twijfelachtig of al deze activiteiten voldoende zijn en bovendien snel succes zullen hebben. Daarover hoop ik nog eens iets te schrijven. Zeker is dat er vlug iets moet gebeuren: nu is het misschien nog niet te laat.

LITERATUUR

RONALD K. and R. DUGUY, 1978. The Mediterranean Monk Seal. Pergamon Press, N-York, U.S.A.

RONALD K. and R. DUGUY, 1984. Monk Seals. Annales de la Société des Sciences Naturelles de la Charente-Maritime. Suppl., La Rochelle France.

Special measures for the Conservation of the Monk Seal in the European Community, 1984. Environm. & Quality of Life. Report EUR 9228 EN.

Afb. 4 De sombere toekomst van de monniksrob is voor Mauretanië onlangs zelfs aanleiding geweest aan dit dier een postzegelserie te wijden.

Greenpeace

Niet alle onderdelen van het programma van de Europese Commissie vinden overal een gunstig onthaal. In Greenpeace (1986-2), het orgaan van Greenpeace Nederland waarschuwt Lies Vedder ernstig tegen een van de 'reddingsplannen' van de monniksrob: een poging om dit dier weer te introduceren in het Franse deel van de Middellandse Zee. Het gaat hier om een projekt, dat al is goedgekeurd door de Franse raad van natuurbescherming en dat van overheidswege zal worden gefinancierd. Gebrek aan robben in dit deel van de Middellandse Zee noodzaakt een tiental dieren weg te vangen uit Mauretanië en vermoedelijk de Griekse wateren. Ze zouden dan worden ondergebracht in een bassin van het dolfinarium Marineland in Antibes. Daar wordt onderzocht welke dieren geschikt zijn voor de voortplanting. Levert dit jonge dieren op, dan zullen die na bepaalde tijd worden uitgezet in een van Frankrijks nationale parken.

Lies Vedder vraagt zich af, of een proefneming met zo weinig dieren voldoende basis is voor het succes dat men ervan verwacht. Kunnen zij zich handhaven, waar voorheen de monniksrob het heeft moeten laten afweten? En hoe ondergaan de gevangen dieren transport en een verblijf in een bassin waar veel publiek stellig niet zal zorgen voor de noodzakelijke rust. Bovendien moeten ze worden weggevangen op plaatsen waar ook zonder deze ingreep de populatie al moeite genoeg heeft zich te handhaven. Maar dat alles neemt niet weg, dat met de bouw van het bassin al is begonnen.

Juist waar beschermende maatregelen dringend nodig zijn, moet men extra uitkijken opdat niet het tegendeel wordt bereikt van wat men beoogt. (Redactie)